

Surányi Róbert

Az Angol–Orosz Bizottság megalakulása, 1924 – 1925

A két világháború közötti időszakban a legjelentősebb nemzetközi szakszervezeti egységfont-szervezet az Angol–Orosz Bizottság (AOB) volt. Létrehozását a brit és a szovjet szakszervezetek közeledése készítette elő 1923 és 1924 folyamán. Az AOB megalakításának tervét A. S. Lozovszkij, a Vörös Szakszervezeti Internacionálé (VSZI) főtitkára említette először nyilvánosan 1924 júniusában, a Kommunista Internacionálé V. kongresszusán. Ugyanott egyúttal azt is jelezte, hogy a Szovjet Szakszervezetek Központi Tanácsának (SZSZKT) közös bizottságokat kellene alakítania Nagy-Britannián kívül más országok szakszervezeteivel is, hogy „*egyesítsék és mozgósítsák a munkásokat*” egy új, egységes szakszervezeti internacionálé megteremtése végett.¹

Ez a nemzetközi szakszervezeti egység-terv a reformista szakszervezetekkel való sajtós újraegyesülésre törekedve kimondatlanul kifejezte, hogy az 1919-1920. évi világforradalmi perspektíva elvesztése után 1924-ben már megkérdőjeleződött a szovjet vezetők szemében is a VSZI - vagy orosz neve után a Profintern - mint a Komintern legjelentősebb segédszervezetének a létjogosultsága. A reformista erők ugyanakkor a befogadás ügyében patthelyzet felé haladtak. Az amszterdami székhelyű Nemzetközi Szakszervezeti Szövetség (NSZSZ) Végrehajtó Bizottsága már 1923 januárjában beszüntette a levelezést a VSZI vezetőségével, de brit tagszervezete, a Trades Union Congress (TUC - Szakszervezeti Szövetség) 1924 derekán elég erős és befolyásos volt ahhoz, hogy meggátolja az SZSZKT-vel való üzenetváltások berekesztését is.

Lozovszkij mellett egy másik szovjet politikus is az AOB kezdeményezőjének tartotta magát. Mihail Tomszkij, az SZSZKT elnöke 1924. május 14-én néhány szakszervezeti társával együtt Londonban először találkozott a TUC Főtanácsa tagjaival és – későbbi állítása szerint – a „*nem várt baráti fogadtatás*” hatására kezdett el gondolkodni az együttműködés szervezeti formáján, az AOB létrehozásán. Tomszkij a brit munkáspárti kormánnyal 1924 áprilisa óta tárgyaló szovjet küldöttség tagjaként segítséget kért a TUC-tól a kormányközi tárgyalások útjába álló akadályok leküzdéséhez.² Losovszkij és Tomszkij állásfoglalása arra utal, hogy a szovjet elképzelések szerint az AOB nyilvánvalóan kettős célt szolgált volna: a brit–szovjet államközi kapcsolatok javítását és főleg egy új szakszervezeti internacionálé létrehozását. Ennél bonyolultabbnak tűntek a brit szakszervezeti elképzelések az AOB létrehozásáról. A brit mozgalomnak a szovjetellenes intervenció időszakától kezdve immár „*hagyományos*” követelése volt a háborús veszély elhárítása és a két ország közötti kereskedelmi kapcsolatok fejlesztése a munkanélküliség csökkentése végett. 1923 elején a Ruhr-vidék francia-belga megszállását követő németországi válság során a holland Edo Fimmen, az NSZSZ titkára korábbi ál-

¹ CALHOUN, Daniel F.: *The United Front. The TUC and the Russians 1923-1928*, Cambridge UP, 1976. 67.

² TOMSKY, Mikhail P.: *Getting Together: Speeches Delivered in Russia and England, 1924-1925*, Labour Research Department, London, 1925. 16-34.

laspontját felülvizsgálva keresni kezdte a szovjet szakszervezetekkel való együttműködést. Törekvését a brit szakszervezeti vezetők egy része megértéssel fogadta. Németország és a német szakszervezeti mozgalom 1923. évi súlyos helyzetében Fimmen és követői, köztük a britek a szovjet szakszervezetekkel való együttműködéssel akarták erősíteni az NSZSZ pozícióit.

A Lord Curzon brit külügyminiszter ultimátumával kapcsolatos 1923. május-júniusi angol-szovjet háborús válság idején a béke megőrzése végett a brit és a szovjet szakszervezeti szövetség vezetői között üzenetváltásra került sor. Az SZSZKT 1923. augusztus 10-én rendszeres kapcsolat fenntartását javasolta a TUC-nak. Levelük szerint ezt különösen szükségessé teszi a brit kormány szovjetellenes politikája, a Curzon ultimátum és a londoni szovjet diplomáciai képviselő, Krisztián Rakovszkij ellen folytatott kampány. Mivel két különböző Internacionáléhoz tartoznak, ezért úgy vélték, „*az egységfront az orosz és az angol szakszervezetek között az amszterdami Internacionálé és a Profintern között is egységfrontot jelentene*”. Ezért hangsúlyozták, hogy „*az egyetlen mód a szétszakadt nemzetközi szakszervezeti mozgalom egységének helyreállítására – közös harcot kezdeni a tőke támadása, a fasiszta reakció és a háborús veszély ellen*”. Emlékeztettek arra, hogy a brit kormány három év óta meggátolta a szovjet szakszervezeti küldöttek minden beutazási kísérletét Angliába. Ezért még nem viszonzhatták a Labour Party és a TUC közös delegációjának 1920 nyarán Szovjet-Oroszországba tett látogatását.³

Az üzenetre válaszolva a TUC Főtanácsa 1923. augusztus 22-én úgy vélte, hogy a szeptember elején Plymouthban összeülő soros évi konferenciáig már túl kevés az idő, ezért az 1924 évi konferenciára hívta meg az SZSZKT küldöttségét.⁴

A TUC plymouthi konferenciáján Edo Fimmen nemzetközi egységfrontot sürgető beszéde nagy érdeklődést keltett. Még májusban Fimmen, a szállítómunkások nemzetközi szervezete nevében a brit vezető, Robert Williams közreműködésével egységfront megállapodást kötött a szovjet szállítómunkások szakszervezetével, ami azonban az NSZSZ jobboldal heves ellenállásába ütközött. Fimmen szeptemberi angliai látogatása során tárgyalta a TUC nemzetközi bizottságával, amely elhatározta, hogy megvizsgálja a szovjet szakszervezetek helyzetét. A bizottság megállapította: a nemzetközi szakmai titkárságok többsége elutasítja a szovjet szakszervezetek felvételét, de „*vannak jelei igen sok szakszervezeti kételyének, hogy vajon bölcs dolog-e ez*”.⁵ A szovjetekkel való együttműködési kísérletéért Fimmen az állásával fizetett. A TUC Főtanácsa 1923. október végén határozottan elítélte, hogy az NSZSZ Végrehajtó Bizottsága Fimment lemondásra kényszerítette titkári tisztségéről. Több tárgyalás és vizsgálat után azonban be kellett látnia, hogy nem tud változtatni a Fimmen által is lezártnak tekintett ügyön.⁶

³ CGAOR f. 5451, op. 13a, e. h. 6, l. 1-2.

⁴ TUC General Council Minutes, 1923. augusztus 22. A TUC londoni archívumában kutatott iratok jelenlegi lelőhelye: Modern Records Centre, Warwick.

⁵ Labour Magazine. Official Monthly Journal of the Labour Movement, 1923 okt. Végül egyedül csak az élelmiszeripari dolgozók nemzetközi szervezete fogadott sorába szovjet szervezetet.

⁶ TUC International Committee Minutes 1923. dec. 10. TUC General Council Minutes, 1923. dec. 12. Labour Magazine 1923. dec. International Trade Union Review, 1924. jan.-márc. *Press Reports of the*

Az NSZSZ jobb és baloldala között az SZSZKT 1923. június 11-ei keltezésű együttműködési ajánlata több évig tartó küzdelmet robbantott ki. A szovjet javaslatot, hogy hívják össze az NSZSZ és a VSZI szervezeteinek közös konferenciáját a háborús veszély és a fasizmus elleni harc megtárgyalására az NSZSZ Végrehajtó Bizottságának augusztus 3-4-ei ülése elvetette. Teljesíthetetlen feltételek szabásával kizárta az együttműködés lehetőségét az SZSZKT-vel. Nemcsak azt követelte az SZSZKT-tól, hogy szüntesse be a reformizmus bírálását, hanem azt is: opponálja a szovjet katonai erőfeszítéseket és függetlenedjen az SzKbP-től és a szovjet kormánytól.⁷

A TUC képviselői, A. A. Purcell és Ben Tillett azonban hamarosan, az NSZSZ Végrehajtó Bizottsága 1923. november 8-ai ülésén sikraszálltak az SZSZKT felvétele mellett. A szovjet szakszervezetek kommunista pártirányítását nem tekintették kizáró oknak, párhuzamként hivatkoztak az NSZSZ szervezetek szociáldemokrata párt-kapcsolataira. Végül „nagy nehézségek árán” sikerült elfogadtatniuk, hogy az NSZSZ „a szervezeti szabályzata és általános politikája alapján az általános munkásegység megteremtése céljából” kezdjen tárgyalásokat az SZSZKT-vel.

Ez a kompromisszum azonban aligha volt kielégítő a szovjet félnek, amely önmagában valójában nem kívánt belépni az NSZSZ-be, hanem a VSZI többi szervezetének bevonásával együtt új, „mindenkit befogadó” internacionálét akart létrehozni. Az NSZSZ határozatát egy hónapos késéssel december 11-én küldték el Moszkvába, s az SZSZKT csaknem két hónap múlva, 1924. február 7-én válaszolt rá. Meglehetősen taktikátlanul azt hangsúlyozta, hogy mivel nem vett részt az NSZSZ határozatai elfogadásában, azok számára érdektelenek, viszont választ várt a fasizmus és reakció elleni közös harcra tett indítványára és ennek megtárgyalását javasolta. Az NSZSZ Végrehajtó Bizottsága erre úgy döntött, beszünteti a levelezést, mert nem várható eredmény, ha a szovjet fél előre kijelenti érdektelenségét az NSZSZ határozatai iránt. Az NSZSZ Titkársága hozzáfűzte, hogy nem ismeri el a VSZI létjogosultságát, amelynek szervezeti szabályzata előírja az NSZSZ elleni harcot. Szeretnék tudni – kérdezte - hogy az SZSZKT továbbra is az osztályellenség közé sorolja-e az NSZSZ-t.⁸

1924. január 21-én J. Ramsay MacDonald megalakította az első brit munkáspárti kormányt s a gyarmatügyi tárcához jutott J. H. Thomas NSZSZ elnöki posztja szabaddá vált. A TUC Főtanácsa A. A. Purcellt jelölte a tisztségre. Arra hivatkozott, hogy „kényes tárgyalások folynak Oroszországgal kapcsolatban és a kontinensen, s az NSZSZ Végrehajtó Bizottsági tagok egy részénél uralkodó oroszellenes érzést tekintve nyilvánvaló, hogy csakis egy angol képviselő képes e tárgyalásokat sikerre vinni”.⁹

Az erősen jobboldali Thomas helyett az NSZSZ elnöki székbe az erősen baloldali Purcell került. Purcell rövid ideig tagja volt a brit kommunista pártnak. Az El a kezekkel Oroszországtól-mozgalom, majd az Angol - Orosz Parlamenti Bizottság elnö-

International Federation of Trade Unions (továbbiakban IFTU PR), 1924 márc. 13; Fimmen lemondására GOETHEM, Geert van: *The Amsterdam International. The World of the IFTU 1913-1945*, Aldershot, 2006. 34-35.

⁷ Az SZSZKT levelét közölte: *The Worker*, 1923 júl. 7. International Trade Union Movement, 1923. nov.-dec. IFTU PR, 1923. jún. 29. aug. 8.

⁸ IFTU PR, 1924 febr. 21, márc. 6,13; CALHOUN (1976): 25.

⁹ *Labour Magazine*, 1924. márc. IFTU PR, 1924 márc. 13.

keként elkötelezett híve volt a brit-szovjet kapcsolatok javításának. A baloldali pozíciói a TUC Főtanácsában is jelentősen erősödtek. A munkáspárti kormányban vállalt tisztsége miatt ugyanis a Főtanács öt, kivétel nélkül jobboldali tagja is lemondott posztjáról. Helyüket baloldaliak foglalták el. A távozó Margaret Bondfield helyett Purcell lett a TUC soros elnöke. A baloldali George Hicks kapta meg J. H. Thomas helyét a TUC Nemzetközi Bizottságában. Mivel a Főtanács nagy része rendszert a tekintélyes, hangadó tagokra hagyta az ügyek irányítását, ez a körülmény a változások jelentőségét növelte.

A munkáspárti kormány 1924. február 2-án de jure elismerte a szovjet kormányt. Április 14-étől augusztus 8-áig angol-szovjet tárgyalások folytak Londonban egy kereskedelmi és egy általános szerződés kötéséről, melyben rendezni kívánták az adósságok, az államosított brit tulajdonok és a szovjeteknek nyújtandó kölcsön ügyét. MacDonald kormányfő a külügyi tárcát is megtartotta magának, de lefoglalta a Dawes-terv elfogadtatása és teljes mértékben Arthur Ponsonby külügyminiszter-helyettesre bízta a szovjet tárgyalásokat. Ez kétségtelen jele volt a Szovjetunió lebecsülésének és összeillett MacDonald azon alapvető törekvésével, hogy a brit közvélemény számára minél érthetőbben elhatárolja a munkáspárti szocializmust a szovjet kommunizmustól.¹⁰

Az NSZSZ bécsi kongresszusán 1924. június elején a TUC delegációja elutasította a Végrehajtó Bizottság jelentését az SZSZKT-vel való tárgyalás megszakításáról. Fred Bramley, a TUC főtitkára a „konzultációk folytatását” indítványozta, mondván, „*nagyon súlyos anomália lenne*”, ha szakítanának az SZSZKT-vel, miközben a TUC-ra támaszkodó LP-kormány tárgyalásokat folytat a szovjet képviselőkkel. Javaslatát nem jelenti a VSZI elveinek elfogadását, mondta, épp ellenkezőleg, bízik abban, hogy az SZSZKT teszi magáévá az NSZSZ álláspontját. Fogadják el az SZSZKT február 7-ei, a tőke elleni közös harcról szóló tárgyalási ajánlatát, mondta, hogy elérjék a szovjet szakszervezetek fölvételét az NSZSZ-be. Miután a német Grassman és a belga Mertens élesen elítélte a TUC indítványát, válaszul Will Thorne bejelentette, hogy a britek a Végrehajtó Bizottság jelentését nem fogják megszavazni. Ezután bizottságot alakítottak a tagországok egy-egy képviselője részvételével, amelynek egy hosszú vita után elért kompromisszumot sikerült jóváhagyni a kongresszussal. Eszerint folytathatták a tárgyalásokat a szovjet szakszervezetekkel, de azzal a feltétellel, hogy ne sértsék meg az NSZSZ méltóságát, s az NSZSZ szervezeti szabályzatát és programját elfogadtatva az SZSZKT fölvételére törekedjenek.¹¹

A kompromisszum elérését azzal segítette A. I. Dogadov, az SZSZKT titkára, hogy Purcellnek rádióon küldött táviratával támogatta a bécsi kongresszuson résztvevő brit delegáció javaslatát. A táviratra válaszul az NSZSZ Végrehajtó Bizottsága július 15-én továbbította Dogadovnak a bécsi határozatot, kérve az SZSZKT-t, hajlandó-e ennek megfelelően tárgyalni. Az SZSZKT július 26-ai levelében hangsú-

¹⁰ Az angol-szovjet tárgyalásokat lásd bővebben SURÁNYI Róbert: *A brit Munkáspárt és a Szovjetunió (1917-1924)*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993. 178-194.

¹¹ BRAMLEY, F.: *A Workers' Parliament in Europe*, Labour Magazine, 1924 júl.; IFTU PR, 1924. jún. 3. Labour Monthly, 1924 szept.; TUC Annual Conference Report, 1924. 246-47.

lyozta: ahogy az NSZSZ-nek a bécsi kongresszus, az SZSZKT-nek viszont a szovjet szakszervezeti és a VSZI kongresszus határozatait be kell tartania, és „mindkét Internacionálé döntéseit az egyenlőség és a kölcsönösség alapján kell megvitatni”. Végül előfeltétel nélküli tárgyalást javasolt, hogy meghatározzák az egység feltételeit. Erre az NSZSZ Végrehajtó Bizottsága szeptemberben írásos anyagot kért, hogy megállapítsa: elvi ellentéteik lehetővé teszik-e a megegyezést.¹²

1924 augusztusában a VSZI brit szekciója helyébe egy új szervezet lépett, a szélesebb alapon, a baloldali szakszervezeti ellenzék összefogására létrehozott Kisebbségi Mozgalom (Minority Movement–MM). Ennek alakuló kongresszusán 200 ezres tagságról beszéltek. Ez ugyan a szervezett munkásság 5%-át sem érte el, de a brit KP ötezres taglétszámához képest kétségtelenül jelentősebb befolyásról tanúskodott. A Kisebbségi Mozgalom kongresszusa állást foglalt amellest, hogy az NSZSZ és a VSZI hívjon össze világkongresszust új szakszervezeti Internacionálé létrehozása végett. Határozatait elküldte a TUC Főtanácsának, kérve, hogy tűzze azokat a hulli konferencia napirendjébe. A Főtanács továbbra is mellőzte a kommunista irányítású szakszervezeti ellenzékét, s válaszul közölte, hogy csak a csatlakozott szervezetek tehetnek javaslatot.¹³

A TUC szeptember első hetében Hullban tartott soros évi konferenciáján Purcell elnök minden országos szakszervezetet egyesítő Internacionálé létrehozását nevezte feladatuknak. Felhatalmazást csak az NSZSZ és az SZSZKT feltétel nélküli tárgyalásának elősegítésére kért. Harry Pollitt, az MM titkára a kazánkészítők küldöttségként viszont azért lépett fel, hogy a világ minden szakszervezetét egyesítő kongresszus összehívásáért küzdjenek. W. Thorne, C. T. Cramp és E. L. Poulton, a jobboldal tekintélyes vezetői azonban kifejtették, hogy a kommunisták sértő hangú kritikái és hegemon törekvései miatt lehetetlen az NSZSZ és a VSZI egyesítése. Pollitt javaslatát nagy többséggel elvetették. Az NSZSZ képviselőjeként meghívott holland Jan Oudegeest hangsúlyozta, hogy csak a kormányuktól független országos szervezetek csatlakozhatnak, vagyis az SZSZKT felvételére sem látott esélyt. A TUC konferenciáján első ízben résztvevő szovjet küldöttség vezetőjeként Tomszkij nagy tetszéssel fogadott beszédben azt fejtegette, hogy az együttműködés egyenlőségen és kölcsönösségen alapuljon, ne követeljék a szovjet és más forradalmi szakszervezetektől előfeltételként elveik feladását, hanem nézeteit megőrizve egyesülhessen minden szervezet egyetlen Internacionáléba. Tomszkij beszéde után Purcell majdnem szabad kezű biztositó felhatalmazást kért és kapott: a Főtanács „tegyen meg minden lehetséges lépést az NSZSZ-en keresztül” a nemzetközi egység létrehozására. Ez némileg elfedte a brit és a szovjet elképzelések közti szakadékot, ami korábban, Pollitt világkongresszust sürgető javaslatának elvetésekor feltárult.¹⁴

Tomszkij átadta az SZSZKT meghívóját, hogy a TUC delegációja látogasson el a

¹² Dogadov rádió-üzenetét Purcellnak közli TOMSKY, M.: *Zum Problem der Einheit der Internationalen Gewerkschaftsbewegung*, Brüsszel, 1926. 32. IFTU PR, 1924. júl. 24. aug. 14.

¹³ *National Minority Movement Conference Report*, 1924. 21-22; *TUC GC Minutes*, 1924. aug. 28. *TUC GC Minutes*, 1924. aug. 28.

¹⁴ *TUC Annual Conference Report*, 1924. 72. 311-18. 366-69. 393-404. TOMSKY (1925): 76-90.

Szovjetunióba. A meghívás elfogadásakor a Főtanács határozatban szögezte le: „delegáció küldése Oroszországba az egész munkásmozgalom elszántságának bizonyítéka, hogy támogatja a brit (munkáspárti) kormányt az orosz szerződésért és javasolt kölcsönért folyó harcában”.¹⁵

A MacDonald-kormány időközben bekövetkezett parlamenti veresége és új választás kiírása miatt október közepén a delegáció indulását november elejére halasztották. Erre Moszkvában a szovjet szakszervezetek 6. kongresszusának összehívását is későbbre tették, hogy azon a brit vendégek mégis részt vehessenek.¹⁶

Indulás előtt a TUC delegációja G. Zinovjevnek, a Komintern elnökének távirati kérésére vállalta, hogy a brit választási kampány finisében pánikkeltésre felhasznált „Zinovjev-levél” hitelességét a Szovjetunióban megvizsgálja. Fred Bramley, a delegáció titkára ugyancsak az indulás előtt adott interjúban számba vette a tervezett vizsgálódás területeit: a szovjet szakszervezetek és a kormány viszonya, a szövetkezetek helyzete, a munkások gyülekezési és egyéb szabadságjogai, az angol-szovjet kereskedelem lehetőségei és a „Zinovjev-levél”. A felsorolásból szembetűnően hiányzik a szakszervezeti egység kérdése.¹⁷

A TUC delegáció november 9-én lépte át a szovjet határt. Hathetes útjuk során a küldötteket számtalan helyen üdvözölték a szakszervezetek és állami szervek képviselői. Moszkvában, Leningrádban és Tbilisziben több órás tömegfelvonulásokat tartottak tiszteletükre. A szovjet propaganda a látogatást, mint a brit világhatalom munkásai szolidaritását mutatta fel az elszigeteltséggel és az újjáépítés terheivel birkózó lakosságnak. A szovjet szakszervezetek 6. kongresszusának megnyitóján november 11-én Purcell osztályharcos, a tőke elleni küzdelemre elkötelezett egységet sürgetett. Nem az NSZSZ-VSZI közös világkongresszusáról, hanem az SZSZKT „nemzetközi mozgalomba felvételéről” beszélt. Ha az NSZSZ elutasítaná az egység megteremtését, akkor az angolok fogják kezdeményezni, mondta, de nem árulta el, hogyan képzei ezt. A kongresszus napjaiban folytatott tárgyalások során az angolok kérésére Tomszkij november 16-án írásban is javasolta az AOB létrehozását. Másnap Bramley válaszlevelében vállalta, hogy hazatérve javasolják a TUC Főtanácsának, követelje, hogy az NSZSZ előfeltétel nélkül tárgyaljon az SZSZKT-vel. Bramley arra is kötelezettséget vállalt, hogy szorgalmazza, a Főtanács teljes felhatalmazást szerez, hogy az SZSZKT-vel közösen léphessen fel a nemzetközi szakszervezeti egységért. Lozovszkij bejelentette a kongresszuson, hogy egyezményt kötöttek az AOB létrehozása szükségességéről, amit még ratifikálni kell. Akárcsak néhány hónappal korábban a Komintern V. kongresszusán, ezúttal is kifejtette, hogy az angol-oroszhoz „hasonló bizottságok egész láncolatát” kívánják létrehozni más országokbeli partnerekkel. Ettől azt remélte, hogy leküzdik velük az egység útjába álló akadályokat. A kongresszus egyhangúan felhatalmazta az SZSZKT-t, hogy a TUC Főtanácsával tárgyaljon az AOB megszervezéséről. A Komintern és a VSZI végrehajtó szervei november 18-án, együttesen jóváhagyták az AOB-ról szóló megállapo-

¹⁵ TUC GC Minutes, 1924. szept. 5 és 24. IFTU PR, 1924. okt. 2.

¹⁶ TUC GC Minutes, 1924. okt. 16.

¹⁷ Daily Herald, 1924. nov. 6. A „Zinovjev-levél”-ügyet bővebben lásd SURÁNYI (1993): 195-210.

dást, továbbá azt a tervet, hogy kiterjesztik más országokra is és támogató tömegmozgalmakat szerveznek.¹⁸

A TUC küldöttei találkoztak Zinovjevvel, majd három németül vagy oroszul tudó tanácsadójuk közreműködésével a Komintern archívumában megvizsgálták a brit KP-val folytatott külföldi levelezést s a KI Végrehajtó Bizottsága üléseinek anyagait, és nyomát se találták a „Zinovjev-levélnek”. Nyilván tudatában voltak, hogy az eltelt idő elegendő lehetett a nyomok eltüntetésére, ha voltak ilyenek, ezért hangsúlyozták, hogy a különböző kéziratos bejegyzéseket tartalmazó regiszterkönyvek meghamisítását kizártnak tartják. Nyilatkozatban jelentették ki, hogy vizsgálatuk eredménye alapján a levelet hamisítványnak tekintik és szerintük a brit kormány azért nem hajlandó döntőbírótság elé vinni az ügyet, mert nem lehet bizonyítékkal szolgálni az eredetiségre.¹⁹

A TUC Főtanácsa december 29-én jóváhagyta delegációjának november 17-ei megállapodását. Csupán azt hozta nyilvánosságra, hogy nem fogadja el a meghívást a Kisebbségi Mozgalom által szervezett 1925. január 25-ei egységkonferenciára. A mozgalom titkárával közölte, hogy a TUC számára továbbra is csak saját konferencia-határozatai irányadóak. Állásfoglalását elküldte az NSZSZ-nek és SZSZKT-nak is, hogy ne vegyenek részt a januári MM konferencián. Az SZSZKT nem kívánta rontani viszonyát a Főtanáccsal és nem képviseltette magát a konferencián. Pollitt kijelentette: eddig sem voltak illúzióik, kétségeik arról, hogy a Főtanács csak „a szakszervezeti tisztviselők közötti diplomáciai tárgyalás” ügyének tekinti az egységet és nem akarja, hogy azt a munkások vitassák meg.²⁰

A Kisebbségi Mozgalom január 25-ei konferenciáján 630 küldött vett részt 600.000 tag képviselésében, továbbá indiai, ír, csehszlovák, francia és német delegátusok is. A. J. Cook, a tekintélyes bányászvezér írásban eljuttatott támogató beszédét felolvasták. Az egységről szóló határozat sürgette az AOB létrehozását, az NSZSZ és az SZSZKT feltétel nélküli tárgyalását, hogy előkészítsék a vilá kongresszuson az egységes szakszervezeti Internacionálét. Ugyanakkor a hazai egység jegyében szakmai különbségek nélkül üzemi sztrájkbizottságok szervezését is szorgalmazták.²¹

Az NSZSZ Végrehajtó Bizottsága a bécsi kongresszus után újra kezdte a levelezést az SZSZKT-val és felújította a halogató taktikát is. Júliusban az SZSZKT feltételek nélkül tárgyalást javasolt, erre a VB szeptemberben írásos anyagot kért a szovjet fél elveiről és politikájáról, hogy lássa, meg tudnak-e egyezni. Októberben az SZSZKT a feltételek nélküli tárgyalás mellett felvetette az egyesítő vilá kongresszus tervét is. Ez utóbbi javaslatról a Végrehajtó Bizottság december 5-ei válaszában kijelentette, hogy csak az 1925. február 5-ei választmányi ülése illetékes dönteni felőle. Jan Oudegeest, az NSZSZ egyik titkára (a három közül) azonban már novem-

¹⁸ TUC GC Minutes, 1924. dec. 29. Workers' Weekly, 1924. dec. 5. *Sesztov szjezd professionalnüh sozozov. Sztenograficseskij otcsoť*, Moszkva, 1925. 386. 415. 433-36. Labour Monthly, 1925. jan. LOZOVSKIJ, A.: *Sag vperjod. K obrazovanyiju Anglo-Russzkogo Komiteta Jegyinsztva, Krasznij Intyernacional Profsozozov*, 1924. dec.

¹⁹ Daily Herald, 1924. dec. 11. 27.

²⁰ TUC GC, 1924 dec. 29; Workers' Weekly, 1925. jan.2.

²¹ Workers' Weekly, 1925. jan.30.

ber 6-án bizalmas megbeszéléseket kezdeményezett a britek kirekesztésével az amszterdami jobboldali vezetőkkel. Mivel az SZSZKT komolyan akarja az együttműködést, ideje ellentámadásba menni, írta, felvetni a szakszervezet függetlenségét a kommunista párttól, és a kommunista tevékenység tilalmát a szakszervezetekben. A TUC küldötteinek nyilatkozatai a Szovjetunióban az egységről és szovjet fejlődésről csak olaj volt a tűzre, a delegáció nemcsak a polgári körök támadásai, hanem az NSSZ sajtókritikák céltáblájává is vált.²²

Ellensúlyozásul a hónapokig Londonban tartózkodó V. V. Smidt szovjet munkügyi népbiztos az egységfrontért agitáló sajtóorgánum kiadását szorgalmazta a TUC Főtanács baloldali tagjainak. A Trade Union Unity havilap kiadására 1925 áprilisától került sor a kommunista befolyás alatt álló, de formailag független Labour Research Department kiadóhivatalának közreműködésével. (E kutatócsoport körlevelében kiadta az összegyűjtött egységfront-dokumentumokat is.) Márciusban indult útjára független baloldali színes hetilapként a Sunday Worker, ami a kommunista Workers' Weeklyhez képest olvasmányosabb, érdekesebb fórumként időnként a százezres példányszámot is elérte. Még egy új független baloldali hetilap színesítette a palettát, Lansbury's Labour Weekly, az angol-szovjet együttműködés mellett elkötelezett George Lansbury szerkesztésében. A TUC Nemzetközi Bizottsága még január 20-án „rendszeres, megbízható, friss információ” szerzését szorgalmazta, nos, e fórumoktól egységtörekvéseihez támogatást kapott, de Főtanács befolyása csak a Trade Union Unity oldalaira terjedt ki. A Főtanács január 28-án elhatározta: javasolja az NSZSZ-nek, feltétel nélkül tárgyaljon az SZSZKT-vel, amit sikeres beszámoló után egy „felhatalmazott” konferencia követhet. Másnap az SZSZKT az NSZSZ december 5-ei levelére válaszul hangsúlyozta, hogy nem világkongresszust, hanem előfeltétel nélküli tárgyalást szorgalmaznak. Így összehangolt angol-szovjet javaslat került az NSZSZ elé.

Az NSZSZ Főtanácsának 1925. februári ülésén Jan Oudegeest azt javasolta, hogy szakítsanak meg minden kapcsolatot az SZSZKT-vel, mivel szerinte hiába tettek meg mindent a szovjet csatlakozás végett. Ezzel szemben Bramley a brit delegáció nevében javasolta az előfeltétel nélküli tárgyalást az SZSZKT-vel. Az ellentéteket nem tartotta áthidalhatónak pusztán további levelezés útján, különösen azután, hogy az mindeddig csupán a nézeteltéréseket állította előtérbe. Bramley jobboldalinak nevezte magát, elutasította a kommunista álláspontot, de a szélsőséges antikommunista légkörtől elhatárolódva tárgyilagos tárgyalást szorgalmazott. Attól tartott, hogy az NSZSZ szovjet kapcsolatteremtésben csak kullogni fog a Szovjetunióval kereskedelmi tárgyalásokat folytató kormányok után. A TUC küldöttek Szovjetunióban mondott beszédeit ért támadásokról szólva kiemelte, hogy a delegáció közösen hozta döntéseit és közösen tette meg lépéseit.

Bramley javaslatát 13:6 arányban elvetették, hasonlóképp egy svájci indítványt

²² Az NSZSZ-SZSZKT levélváltásokat közli: International Trade Union Review, 1924. júl.-szept. okt.-dec. 1925. jan.-márc. IFTU PR, 1924. aug. 14. szept. 18. Oudegeest ellentámadást javasol 1924. nov. 6-i levelét Jouhaux-hoz csak 1927-ben leplezte le az NSZSZ párizsi kongresszusán az angol J. W. Brown. *Report of Proceedings at the Fourth Congress of IFTU*, Paris, 1927. 85-86.

is az SZSZKT-vel való moszkvai tanácskozásra, majd egy csehszlovák kísérletet is egy mindenkinek elfogadható formula keresésére. Végül kompromisszumként a holland R. Stenhuis határozatát fogadták el: fölveszik az NSZSZ-be az SZSZKT-t, amikor kívánja és készek „véleményt cserélni” vele, mihelyt jelezte csatlakozási készségét. A jobboldali többség értelmezése szerint az SZSZKT-nek szakítania kell a VSZI-vel és el kell fogadnia az NSZSZ szabályzatát is. A britek szerint a Stenhuis-határozat nem írta elő, hogy az SZSZKT fogadja el az NSZSZ programját és szabályzatát, csupán azt, hogy jelezze csatlakozási szándékát. Ezután szerintük a szovjet félnek az NSZSZ „jelen módszereivel és szervezetével szembeni nehézségei és ellenvetései megvitathatók lesznek”. Bramley elutasította, hogy az angolok eleve elveszék a világtalálkozó tervét. Kijelentette, hogy az NSZSZ és a TUC nem kötelezte el magát a világtalálkozó összehívása mellett. Az hogy ez kívánatos-e, majd az SZSZKT-vel való tárgyaláson dől el.²³

A TUC Főtanácsa 1925. február 12-én jóváhagyta a Szovjetunióban járt delegációja terjedelmes és a szovjet viszonyokról egészében pozitív képet rajzoló jelentését. A delegáció tagjai február 19-én a Stenhuis-határozat csapdájából kiutat keresve még úgy látták, az AOB megalakítása TUC konferencia felhatalmazása nélkül csak a jobboldal kezére játszana. Számoltak azzal is, hogy eredménytelen lenne, ha a Főtanács hívna össze NSZSZ-SZSZKT konferenciát, csupán az amszterdamiak elleni angol összefogást erősítené. A Főtanács február 25-én Bramley 4 pontos javaslati közül elfogadta az elsőt: tárgyalják meg az SZSZKT-vel, hogyan reagáljanak a Stenhuis-határozatra. A további pontok talonba kerültek: megállapodás híján a Főtanács maga hívja össze az NSZSZ-SZSZKT konferenciát, kudarc esetén TUC konferencia jóváhagyását kéri az AOB megalakítására, addig az SZSZKT-vel „közvetlen kapcsolatot”, „baráti konzultációkat” tartanak az egység előmozdítására. A Nemzetközi Bizottságot bízták meg, hogy tárgyaljon az SZSZKT-vel. Erre április elején Londonban került sor, miután Austen Chamberlain külügyminiszter fellépésére W. Joynson-Hicks belügyminiszter beadta derekát és megadta a vízumot a szovjet küldötteknek. A hivatalos körök Londonban ugyanis könnyebben szemmel tarthatták a tárgyalásokat, mintha Brüsszelbe vagy Berlinbe kényszerítik.²⁴

A londoni angol-szovjet szakszervezeti konferencián 1925. április 6-án Tomszkij kiemelte: ha az egyes országokban nem teremtik meg az egységet, akkor nemzetközi méretekben sem érhetik el. A Stenhuis-határozat értelmezésekor az Oudegeest-féle többség álláspontját kell mérvadónak tekinteni. Látszólagos kompromisszumként a határozat az SZSZKT-től annak kijelentését követeli, hogy belép az NSZSZ-be, vagyis elhatárolja magát a VSZI-től. Ugyanakkor nem ad semmi biztosítékot az egység megvalósítására, sőt Tomszkij úgy vélte, a szovjetek csak „legyőzöttekként” léphetnének be, és „nincs okuk azt hinni, hogy szavuk akár legcsekélyebb meghallgatásra talál”. Megengedhetetlennek tartotta, hogy az SZSZKT csel-

²³ *Monthly Circular of the Labour Research Department*, 1925. márc. 1. *Labour Magazine*, 1925. márc. *IFTU PR*, 1925. febr. 12. *The Times*, 1925. febr. 7. 9. *Labour Monthly*, 1925. ápr. *Labour Press Service*, 1925. febr. 12.

²⁴ TUC GC Minutes, 1925. febr. 12. 25. *The National Archives*, CAB 24/173 CP 124 Memo. by Home Secr.

ből elvileg a belépés mellett nyilatkozzon, gyakorlatilag pedig fenntartásokat, követeléseket támasszon. Az AOB nemzetközi „tömegek közötti” kedvező visszhangjára hivatkozva az egységhez vezető „*egyetlen utat a munkás közvélemény megszervezésében*”, az angol-szovjet együttműködésben látta. Azt indítványozta, hogy világosan fejtse ki céljaikat a világ munkásainak és erőteljesebben lépjenek fel az előfeltétel nélküli tárgyalásért.²⁵

A Főtanács másnap Tomszkij nyilatkozatára válaszul kompromisszumot javasolt. Eszerint az SZSZKT közölje, hogy kész részt venni olyan világszövetségben, amely az NSZSZ céljait is a magáénak tekinti és „*általános vonásaiban*” szervezeti szabályzata sem különbözik az amszterdami Internacionálétól. Mivel az NSZSZ szervezeti szabályzata módosítás nélkül nem elégíti ki a szovjet igényeket, „*abszolút szükséges*” az NSZSZ és SZSZKT „*előzetes tárgyalása*”. Ennek célja: kideríteni, „*hogyan lehet a legjobban tovább fejleszteni a fennálló nemzetközi szövetséget, hogy elősegítse az orosz és minden más szakszervezet fölvételét*”. A TUC szerint ezzel az SZSZKT eleget tenne az amszterdami ésszerű tárgyalási feltételeknek. Az új Internacionálénak figyelembe kell vennie az egyes országok politikai sajátosságait. A TUC kötelezte magát, ha az NSZSZ nem képes haladéktalanul tárgyalni az SZSZKT-vel, akkor a Főtanács „*a nemzetközi munkásérdekeket hatékonyan képviselni képes egységes világszervezet létrehozását kívánva*”, mint közvetítő, maga hívja össze e konferenciát.²⁶

Tomszkijék vállalták, hogy a brit javaslatot jóváhagyásra az SZSZKT plénuma elé terjesztik. Javasolták viszont, hogy közös nyilatkozatot adjanak ki szándékaikról, tervezett lépéseikről. Bizottságot hoztak létre a közös nyilatkozat kidolgozására, amelyhez az alapszöveget a szovjet fél szolgáltatta. A nyilatkozatban részletesen kifejtették az egységfront szükségességét a bér- és munkaidő elleni tőkés támadás, a háborús veszély elhárítása végett. Bramley javaslatára fogadták el a 6 pontból álló függelékét. Az első és negyedik pontja szerint a TUC és az SZSZKT közötti együttműködés célja „*a nemzetközi egység elősegítése*” és a kapcsolatok kiterjesztése „*a két ország közötti lehető leghatározottabb kölcsönös segítség kifejlesztése végett*”. A kapcsolattartáshoz az SZSZKT-nak a TUC-éhoz hasonló nemzetközi bizottság felállítását javasolták. Előírták a kétoldalú együttműködést, az információk és dokumentumok cseréjét, a kapcsolatok kiszélesítését, és a Főtanács, ill. az SZSZKT elnöke, titkára és 3-3 tagja részvételével az angol-orosz közös „tanácsadó” bizottság létrehozását. Az 1924. november 17-én tervbe vett AOB megalakítását tehát több hónapos halogatás után április 8-án a közös nyilatkozat függelékében fogadták el. Ezzel kész tények elé állították a brit szakszervezeti jobboldalt. Egyetlen jelenlévő jobboldali küldött, Julia Varley hangoztatta, hogy nem kaptak fölhatalmazást és végül egyedül tartózkodott az AOB megszavazásakor. Igaz, a szovjet fél nem

²⁵ Tomszkij beszédét közli TOMSKY (1925): 91-111 és TOMSKY (1926): 5-22.

²⁶ A konferencia anyagát lásd: Anglo-Russian Joint Advisory Council (ARJAC) Minutes and Papers, TUC Archives, Box 113. *Russia and International Unity. Report of the Anglo-Russian Conference*, April 1925, London, 1925. *Trade Union Unity*, 1925. máj. jún. Labour Monthly, 1925. máj. Daily Herald, 1925. ápr.7-9. 11. ALLISZON, Dzs.: *Anglo-szovjetszkaja konferencija jegyinsztva*, MRD 1925 ápr. 30. Labour Year Book, 1926. 348-49.

tanácsadó testület, hanem nemzetközi propaganda-hadjáratra képes AOB létrehozását kívánta, de így is őszintén örült a rég várt sikernek.

A TUC Főtanácsa elkötelezte magát gyakorlatilag az NSZSZ keretein belül egy új, minden irányzatot befogadó, az országok szerinti politikai különbségeket figyelembe vevő Internacionáléért folyó küzdelem mellett. Az angol-szovjet szakszervezeti nézetkülönbségek az 1926. májusi általános sztrájk veresége után váltak csak áthidalhatatlanná. A Főtanács ismételten fellépett az angol-szovjet államközi kapcsolatok romlása ellen is, s következetesen kitartott a viszony normalizálása mellett.

A Baldwin-kormány nem sokkal megalakulása után 1924. november 21-én közölte, hogy nem hajlandó ratifikálni a munkáspárti kabinet által augusztus 8-án kötött angol-szovjet szerződéseket. Saját vizsgálata alapján hitelesnek minősítette a „Zinovjev-levelet” és visszautasította a szovjet ajánlatot, hogy nemzetközi döntőbírótság elé vigyék az ügyet. A konzervatív párt szélső jobboldala és a kormány több minisztere a diplomáciai kapcsolatok megszakítását sürgette, de Austen Chamberlain külügyminiszter ehelyett célszerűbbnek tartotta, ha távolságtartásra, a Szovjetunió elszigetelésére törekednek.²⁷

A TUC Főtanácsa 1925. március 25-én egyhangúan elfogadott határozatban felszólította a kormányt, hogy haladéktalanul kezdjen tárgyalásokat a Szovjetunió teljes diplomáciai elismerése, vagyis ügyvivő helyett nagykövet kinevezése és a kereskedelmi kedvezmények megadása végett. Mindez szükséges ahhoz, hangsúlyozták, hogy enyhítsék a brit munkanélküliséget és helyreállítsák a háború előtti kereskedelmi szintet. Emellett úgy vélték, „Oroszország bevonása a népek családjába” megszilárdítaná „a béke lehetőségét a keleti országokban”. A határozatot az 1924. szeptemberi hulli konferencián elfogadott követelések „módosított változatának” tüntették fel.²⁸

A TUC Főtanácsa május 14-én jóváhagyta a Szovjetunióban járt delegációnak a „Zinovjev-levél” ügyről még februárban elkészített, majd később átdolgozott jelentését. Ebben a küldöttek a korábbiaknál részletesebben ismertették, hogy a Komintern archívumában átnézték a brit KP-vel folytatott levelezést, a Végrehajtó Bizottság üléseinek jegyzőkönyveit és az információk körlevelekben Zinovjev beszédeit, és nyomát se találták a „levélnek” vagy az abban foglalt utasításoknak. Új elemként dokumentálták a korábbi utasítások eltérő jellegét és „levél” szövegében kimutatták kissé értelemzavaró betoldásokként a hamisításokat. A Főtanács ezúttal is hiába követelte annak kivizsgálását, hogyan használták fel a „levelet” a választás finisében. A jelentés elhatárolódott a szovjet „propaganda” korlátozását követelő brit politikától. Az „oroszkommunizmus elleni egységfront újjászervezésére tett legutóbbi kísérletekre”, a kordon és a fegyveres intervenció újabb veszélyére hivatkozva azt hangoztatták, hogy a Komintern nem „összeszekvő”, hanem koordináló és ellenőrző szervezet, Nagy-Britanniában mérséklő hatású, csak legális akcióra ösztönöz, nem tesz semmit azért, hogy a szovjet állam megszegje szerződéses kötelezettségeit.

A jelentéssel egyidejűleg közölte a munkáspárti Daily Herald azt a berlini értesülését, hogy a brit kormány szövetségeseivel közös jegyzékben a Komintern meg-

²⁷ KEEBLE, Sir Curtis: *Britain and the Soviet Union, 1917-89*, Macmillan, London, 1990. 99-100.

²⁸ TUC GC Minutes, 1925. márc. 25.

fékezését és moszkvai székhelyének felszámolását akarja követelni. A lap szerint ezzel a gondosan előkészített, elfogadhatatlan követeléssel ürügyet akarnak teremteni a Szovjetunióval való diplomáciai szakításra. Úgy vélte, a Szovjetunió elszigetelése, ellenségeinek „aktív támogatása” „könnyen felgyújthatja újra a háború lángjait”. A „Zinovjev-levelet” is e kampány részének tekintette.²⁹

A TUC Főtanácsa és a munkanélküliek országos szervezete június 21-én ország-szerte mintegy nyolcvan tünetést szervezett „a közvélemény felrázására”. Ezen határozatban követelték, hogy a kereskedelmi és hitelkedvezményekről szóló törvényeket terjesszék ki a Szovjetunióra. Az elfogadott határozatokat elküldték a kormányfőnek és az adott kerület parlamenti képviselőjének. Két nappal később a Főtanács küldöttsége a kormány képviselői előtt is megismételte a követeléseket, kibővítve a nagykövetszere sürgetésével. Hangsúlyozták, hogy a kapcsolatok normalizálása enyhítené a brit munkanélküliséget. Purcell figyelmeztetett, hogy a diplomáciai szakítással az egész szakszervezeti mozgalom szembeszállna, akárcsak 1920 augusztusában, amikor megakadályozták a brit beavatkozást a lengyel-szovjet háborúba. Austen Chamberlain megnyugtatóan cáfolta a szakítás szándékát, de mindaddig céltalannak nevezte a kért tárgyalásokat, amíg a szovjetek folytatják a brit intézmények és befolyás elleni politikájukat, és nem találnak közös elvi alapot a megegyezésre. A nagykövetszere elmaradását nem tartotta jelentős kérdésnek. Baldwin pedig kétségbe vonta, hogy a Szovjetunió valaha is jelentős piaca lehetne a brit áruknak. Chamberlain kijelentette: a szovjet fél, ha akarná, máris többet vásárolhatna Nagy-Britanniában, mert kereskedelmi mérlege aktív. A. B. Swales, a TUC elnöke ezt a nézetet csak a hitelkedvezmények megtagadására szolgáló ürügynek nevezte. Úgy vélte, jelenleg a szovjetek csak gyorsan megtérülő cikkeket, főleg nyersanyagokat vehetnek, a gépvásárlásokhoz viszont már hosszú lejáratú hitelek kellenének. Baldwin azon érvével szemben, hogy csekély mérvű a szovjet részesedés a brit exportból, Swales hangsúlyozta: a stagnáló cári viszonyok között is gyorsan nőtt a két ország kereskedelmi forgalma, most viszont a Szovjetunió „teljes gazdasági átalakulása” „óriási keresletet jelent gépekre és felszerelésekre”, ami kárpótolhatná Angliát a másutt elvesztett piaciért.³⁰

²⁹ TUC GC Minutes, 1925. máj. 24; *The „Zinovjev” Letter. Report of Investigation by British Delegation to Russia*, London, 1925. Daily Herald, 1925. máj. 18. A „Zinovjev-levelet” hamisításáról bővebben: JEFFERY, Keith: *MI 6. The History of the Secret Intelligence Service 1909-1949*, Bloomsbury, London, 2010. 190. 216-23.

³⁰ TUC Annual Conference Report, 1925. 153. 161-71. 204-05. Daily Herald, 1925. jún. 24. 26. Labour Magazine, 1925. jún. Labour Press Service, 1925. jún. 25. Worker's Weekly, 1925. jún. 19. CALHOUN (1976): 161-2.